

SAMTIDEN FRA FRAMTIDEN

OLE MARTIN MOEN er filosof og professor ved OsloMet. I «Samtiden fra framtiden» diagnostiserer han viktige institusjoner eller fenomener i samtiden – sett fra framtiden.

Fantasiens grenser

Hvis man ser på kart fra 1500- og 1600-tallet, vil man iblant oppdage fabeldyr som er tegnet inn på delene som fremstiller hav. Det kan være vanskelig, nå i ettertid, å avgjøre om folk trodde at disse fabeldyrene fantes, eller om de var innforstått med at de var fantasi.

På 1700-tallet blir fabeldyrene borte fra kartene. Samtidig dukker det imidlertid opp et underlig fenomen på land, kalt «landegrenser». Disse var tegnet inn med tykke linjer som delte landområder opp i mindre deler. Her på den skandinaviske halvøya er det tegnet inn en såkalt landegrense mellom «Norge» i vest og «Sverige» i øst, og lenger mot nord finner vi grenser mot «Finland» og «Russland».

Trodde folk at landegrensene virkelig eksisterte? Noe kan tyde på det. Det finnes mange bilder av folk som har dratt til treriksgrensa, punktet der man tenkte at grensene mellom Norge, Sverige og Finland møtes.

På disse bildene har menneskene ofte stilt seg opp i rare positurer for å kunne befinne seg i flere land samtidig.

I mange tilfeller peker de utover i skogen med armene. Det er åpenbart for oss som betrakter disse bildene i dag, at det ikke egentlig går noen grense der de peker.

Det er en utbredt oppfatning i dag er at folk den gang må ha innsett at grensene ikke var reelle. Tolkningen er da at de tok del i et *live-action role-play*, der man spilte ut en kollektiv fantasi. Dette understøttes av at det ble brukt kostymer («uniformer») for å vise hvem som var på lag.

Mot en slik forklaring innvendes det imidlertid at både barn og voksne omtalte landegrensene som om de var reelle, helt uten at kommunikasjonen deres bar preg av spøk eller ironisk distanse. Alvoret kan imidlertid forklares ikke bare med at folk trodde at grensene var reelle, men også med at fantasien ble håndhevet av væpnede vakter som kunne

arrestere, låse inne og deportere menneskene som brøt reglene som var bestemt for spillet.

Det er viktig å huske at grensene i de fleste tilfeller markerte territorielle skiller mellom «stater». Stater, etter Max Webers definisjon, var organisasjoner med monopol på voldsutøvelse innenfor et avgrenset geografisk område. Dermed kunne fantasien raskt bli blodig alvor. Det er også viktig å huske, som konteksten for dette, at stater sjelden hadde mekanismer for å hindre at mennesker med psykopatiske og narsissistiske trekk kunne erverve seg makt i en stat og dermed tilgang til store mengder våpen. Vi ser mange eksempler på at stormannsgale statsledere knyttet størrelsen på sitt eget ego til størrelsen på sin egen stats avmålte territorium, en adferd som minner om den vi finner hos kattedyr. Feider om hvor grenselinjene mellom territoriene skulle trekkes, kunne gå helt over styr. I

den første store grensefeiden på 1900-tallet ble 20 millioner mennesker drept. I den andre feiden, noen tiår senere, ble ytterligere 55 millioner drept.

I lys av alle livene som gikk tapt, kunne man anta at landegrenser etter hvert ble et upopulært rollespill. Imidlertid ser det ut til å ha vært svært få som tok til orde for å avslutte grensespillet.

En mulig forklaring er at mange mente at grensene hørte naturlig hjemme der de lå. Tanken må da ha vært at det fantes en fasit hvor grensene mellom de ulike territoriene burde trekkes, og at historien frem til da hadde vært en utvikling henimot det som var sammenslutning og oppstyking.

I fortellingene om fortiden var det vanlig å anse det som et gode at Harald Hårfagre fikk «samlet Norge til ett rike». Hårfagres ætt, som kom fra Vestlandet, erobret landområder nordover og østover, og på denne måten ble eksempelvis Sarpsborg og Lofoten samlet innenfor én grense. Kanskje kunne entusiasmen for dette forklares med at innlemming i stadig større områder ble ansett som et gode. Da er det imidlertid uklart hvorfor det ble ansett som negativt at denne enheten ble innlemmet under Danmark fra 1380 til 1814 og under Sverige fra 1814 til 1905.

I løpet av andre halvdel av 1900-tallet ble det vanlig å snakke om en prosess som ble kalt «globalisering». Det henviste til at det stadig ble vanligere både å reise og

handle på tvers av landegrenser. En «globalist», den gang som i dag, henviste til dem som mente at jorda burde utgjøre en enhet for menneskelig samarbeid. I dag er globalisme i hovedsak et isolasjonistisk syn, som går ut på at vi bør legge kunstige hindre i veien for samarbeid mellom menneskene som bor på jorda, og menneskene som bor i koloniene på månen og mars. Den gangen var imidlertid globalisering et skritt i progressiv retning.

Globaliseringen møtte motstand på 2020-tallet. I det norske området var det i første rekke Senterpartiet som ledet kampen for å opprettholde grensene, slik at folk i hovedsak måtte bli boende der de tilfeldigvis var blitt født, og måtte betale straffeskatt for å få samarbeide med mennesker som oppholdt seg andre steder.

I 2030 ble det foreslått, først som en spøk, at dersom grenser virkelig er så bra, så burde vi lage mange flere av dem. For hvis det er bra at det er en grense mellom Sarpsborg og Göteborg, hvorfor ville det ikke også være bra med en grense mellom Sarpsborg og byer som Hamar, Oslo, Bergen og Trondheim? Spøken ble imidlertid tatt alvorlig av «grasrota» i Senterpartiet, med det resultat at partiet allerede i 2031 fikk Stortinget til å vedta Lov om lokalt sjølstyre.

Allerede den samme dagen som loven trådte i kraft, erklærte Bergen seg som et selvstendig landområde med Herman Friele

som høvding. Gleden ble imidlertid kortvarig for Friele, for den samme lovparagrafen som hadde gjort det mulig for Bergen å kreve løsrivelse fra Oslo, gjorde det også mulig for Fyllingsdalen og deretter Laksevåg å kreve løsrivelse fra Bergen.

Siden folk enkelt kunne logge seg inn på Altinn og kreve sjølstyre enda nærmere grasrota, skjedde oppdelingen raskt. I overgangsperioder ledet dette til underlige utfall, som at det i noen timer var 500 prosent toll på import av kaffe fra den ene siden av Torgallmenningen til den andre. Imidlertid var det mange som nøt godt av å kunne samarbeide med mennesker andre steder i verden. Siden samarbeidet kunne trues av naboer som ønsket særregler for seg og sine, hadde de fleste, i løpet av en knapp uke, krevd oppdeling som så langt som Altinn tillot, nemlig helt til at hvert enkelt menneske fikk råde over seg selv. Senterpartiets kamp for lokalt sjølstyre ledet derfor, i løpet av kort tid, til en situasjon som i praksis var ensbetydende med full frihandel og ingen grenser.

Trygve Slagsvold Vedum, daværende leder for Senterpartiet, opprettholdt imidlertid en grense med sterke restriksjoner på handel mellom seg selv og resten av verden. Han vedgikk imidlertid, etter fem uker, at det var et tapsprosjekt og tok valget om å åpne opp. Som han selv sa det, i åpningstalen som han holdt hjemme på gårdstunet, er det bare fantasien som setter grenser. ■